Eduskunnan lakivaliokunnalle

Pyydettynä, nyt käsiteltävänä olevaan äitiyslakialoitteeseen (KAA 3/2016) liittyvänä lisäselvityksenä Väestöliitto ry esittää seuraavan selvityksen lakiin liittyvien kansainvälisten ja suomalaisten tutkimusten tuloksista.

Ehdotettu lakimuutos koskee vuosittain noin 150 naisparille syntyvää lasta Suomessa. Heillä ei ole syntymästä lähtien kahta oikeudellista vanhempaa, vaan toisen naisen vanhemmuus on tunnustettava ns. sisäisen adoption kautta. Adoptio edellyttää, että naispariskunnan tulee olla rekisteröidyssä parisuhteessa tai jatkossa avioliitossa.

Syrjinnän vaikutukset ja vähemmistöstressi.

Lainsäädäntö, joka asettaa ihmiset toisiinsa nähden eriarvoiseen asemaan, on syrjivä.

Syrjivä lainsäädäntö voi lisätä mielenterveyden ongelmia seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä (Hatzenbuehler, 2010). Ympäristön syrjivyys voi myös aiheuttaa niin kutsuttua vähemmistöstressiä niissä, jotka kuuluvat syrjittyyn vähemmistöön, myös vaikka heihin ei henkilökohtaisesti kohdistuisi syrjintää (Hatzenbuehler, 2014; Herek & Garnets, 2007). Vähemmistöstressi heikentää yksilön hyvinvointia ja lisää parisuhteen eroriskiä (ks. Aarnio, 2014 kirjallisuuskatsaus; Khaddouma, Norona, & Whitton, 2015).

Vanhempien heikentynyt hyvinvointi tai ero taas voivat vaikuttaa kielteisesti myös lasten hyvinvointiin. On huomioitava, että koska sekä nais- että miesparien juridinen tilanne ja hedelmöityshoito- sekä adoptiolait vaihtelevat maittain, vertailukelpoista tietoa juuri Suomen tilanteeseen verrattuna on vaikeaa saada. Tutkittavien sateenkaariperheiden määrä on myös useissa maissa niin pieni, että tilastollisesti yleistävää tietoa on hankala saada ja etenkin ajallisia vertailuja esimerkiksi lainmuutosten vaikutuksista on vaikeaa tehdä.

Lakien muuttaminen yhdenvertaisiksi näyttäisi kuitenkin parantavan seksuaalivähemmistöön kuuluvien ihmisten hyvinvointia (Hatzenbuehler, 2014). Tästä on esimerkkinä tuore yhdysvaltalainen tutkimus, jonka mukaan tasa-arvoinen avioliittolaki on yhteydessä teini-ikäisten vähentyneisiin itsemurhayrityksiin, erityisesti seksuaalivähemmistöön kuuluvilla nuorilla (Raifman & al. 2017).

Yhteiskunnan syrjimättömyys parantaa myös seksuaalivähemmistöön kuuluvien vanhempien lasten hyvinvointia. Yhdysvaltalaiset sateenkaariperheiden nuoret ovat kokeneet huomattavasti enemmän ilkeää nimittelyä lesboiksi identifioituvien äitiensä johdosta ja he voivat psyykkisesti huonommin kuin hollantilaiset sateenkaariperheiden nuoret. Tätä on selitetty sillä, että Yhdysvaltojen asenneilmapiiri seksuaalivähemmistöjä kohtaan on hyväksymättömämpi kuin Hollannin (Bos, Gartrell, Van Balen, & al., 2008).

Lapsen juridisen tunnistamisen aiheuttamat ongelmat

Väestöliitto ry:n ja Sateenkaariperheet ry:n yhteinen Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointitutkimushanke keräsi vuonna 2015–16 suomalaisten sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien kokemuksia. Vastauksia saatiin 103 vanhemmalta. Kysyimme mm. oliko vastaaja kokenut vanhemmuudessa sellaisia juridisia vaikeuksia, jotka liittyvät erityisesti sateenkaariperheisiin. Vastauksista käy ilmi, että monet äidit ovat kohdanneet ongelmia johtuen vanhemmuutensa epävarmasta laillisesta asemasta (Aarnio ilmestyy).

Juridiset ongelmat raskauden ja synnytyksen yhteydessä ovat samat kuin heteroseksuaalisten avoliittojen isien kohdalla silloin, kuin isyyttä ei ole tunnustettu. Toisella vanhemmalla ei ole juridista sidettä lapseen, jos esimerkiksi synnyttävä äiti sairastuu vakavasti tai kuolee. Tällöin lapsi voi jäädä kokoaan ilman juridista vanhempaa ja sosiaalisella vanhemmalla voi olla vaikeaa saada perhevapaita ja yhteiskunnan tukea kuolemantapauksen tai sairastumisen yhteydessä.

Naisparien kohdalla erityinen ongelma on sisäisen adoptioprosessin pitkä aika. Uhkana tässä on etenkin pariskunnan ero tai toisen osapuolen kuolema ennen kuin adoptio selviää.

Tutkimushankkeen vastaajien mukaan Suomessa on kymmeniä lapsia, joiden vanhemmat erosivat ennen kuin perheen sisäinen adoptio oli toteutunut ja jotka ovat siksi menettäneet yhteyden sosiaaliseen vanhempaansa. Joskus näissä erotilanteissa sisaruksia erotetaan biologisen taustansa mukaan, jolloin yhteys sisarusten välillä tai toiseen vanhempaan katkeaa. Viranomaiset eivät voi puuttua tällaisiin tilanteisiin, koska lainsäädännön turvaa ei ole ollut.

Lapsen vanhemmat myös pelkäävät kääntyä viranomaisten puoleen, koska tietävät voivansa silloin menettää kokonaan käytännön mahdollisuudet tavata lasta biologisen äidin suhtautumisen vuoksi. ”Eron jälkeen lasten asiat ovat voineet mennä noin, koska olimme sateenkaariperhe”, kuvailee eräs äiti. ”Ei ollut mahdollisuutta tehdä virallisia sopimuksia lapsen tapaamisista tai asumisista eikä toisaalta myöskään velvollisuuksia ei-biologisia lapsia kohtaan.”

Vastaajat kuvasivat myös eroprosessien pitkittymistä omalla kohdallaan nykyisen tilanteen vuoksi. Eräs kahden lapsen äiti kertoi joutuneensa taistelemaan oikeudestaan tavata lasta: ”Erosta adoption vahvistamiseen meni kuusi vuotta, minä aikana minulla ei ollut mitään oikeuksia lapsiin ja välillä minua estettiin pitkiä aikoja tapaamasta lapsia ollenkaan. Erotessa tiesin, ettei minulla ole heihin mitään oikeuksia ja siksi ero ei ollut alun perinkään minun päätökseni. Minä en voinut lähteä, etten olisi menettänyt lapsia. Hän lähti ja otti lapset.”

Toinen kolmen lapsen äiti kertoo, että hän lykkäsi virallista eroa kaksi vuotta, kunnes adoptio olisi mahdollinen, vaikka hän koki sinä aikana parisuhdeväkivaltaa. ”Silloinen puolisoni ei jättänyt minun biologisesta lapsestani adoptiopapereita käräjäoikeuteen, vaikka minä olin jo adoptoinut hänen synnyttämänsä lapsen.” Tämän äidin mukaan hän ei saanut lastensuojelusta tai viranomaisilta tukea, vaikka kertoi parisuhdeväkivallasta ja juridisesta tilanteestaan.

Vastaajat kuvailivat usein myös huoltaan lasten hyvinvoinnista pitkittyneiden eroprosessien ja perhejäsenten erillään asumisen aikana. He kertovat lasten mustasukkaisuudesta ja kateudesta toisia sisaruksia kohtaan sekä myös psykologisen oireilun ja käyttäytymisvaikeuksien esiintymisestä.

Yhteenveto

Tutkimustiedon perusteella voidaan olettaa, että mitä yhdenvertaisemmin kansalaisia kohdellaan lainsäädännössä, sitä vähemmän he kokevat vähemmistöstressiä ja sitä paremmin he ja heidän perhejäsentensä voivat. Väestöliitto katsoo, että nykyisellä lainsäädännöllä on haitallisia vaikutuksia niin parisuhteen osapuolille, lapsi-äiti suhteille kuin sisarusten välisille suhteille.

Esitetty äitiyslaki vähentäisi sukupuolen perusteella tapahtuvaa syrjintää ja naisparien kohtaamia juridisia ongelmia liittyen sisäiseen adoptioprosessiin. Se kohentaisi naisparien ja heidän lastensa hyvinvointia sekä parantaisi perhejäsenten yhteydenpitoa pariskunnan eron jälkeen.

Helsinki 3.3.2017

VÄESTÖLIITTO RY

Eija Koivuranta
toimitusjohtaja

Anna Rotkirch
johtaja, Väestöntutkimuslaitos

Lähteet

Aarnio, Kia (ilmestyy). *Sateenkaariperheiden vanhempien kokemukset.* Tutkimusraportti. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos. Arvioitu maaliskuu 2018.

Aarnio, Kia (2014). *Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet. Kirjallisuuskatsaus*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi, 6. www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/julkaisut/tyopaperit

Bos, H., Gartrell, N., Van Balen, F., Peyser, H., & Sandfort, T. (2008) Children in planned lesbian families: A cross-cultural comparison between the USA and the Netherlands. *American Journal of Orthopsychiatry, 78*(2), 211–219.

Hatzenbuehler M. L. (2014). Structural stigma and the health of lesbian, gay, and bisexual populations. *Current Directions in Psychological Science*, *23*(2), 127-132.

Hatzenbuehler M. L. (2010). Social factors as determinants of mental health disparities in LGBT populations: Implications for public policy. *Social Issues and Policy Review, 4*, 31–62.

Herek G. M. & Garnets L. D. (2007) Sexual orientation and mental health. *Annual Review of Clinical Psychology*, *3*, 353-375.

Khaddouma, Alexander, Norona, Jerika C. & Whitton, Sarah W. (2015). Individual, couple, and contextual factors associated with same-sex relationship instability. *Couple and Family Psychology: Research and Practice, 4(2), 106-125.*

Julia Raifman, ScD et al. (2017). Difference-in-differences analysis of the association between state same-sex marriage policies and adolescent suicide attempts**.** *JAMA Pediatrics*.